

A délvidéki hadműveletek katonai és politikai háttere

Az országgyarapítások eredményeként 1940 végére a Magyar Királyság közép-európai hatalommá növekedett, ám politikai mozgástere mindegyre szűkebbé vált, hiszen a területi revíziót a Harmadik Birodalomnak és Olaszországnak köszönhette, a megújuló világháborúban pedig a tengelyhatalmak az angolok ellen küzdöttek, akikkel gróf széki Teleki Pál miniszterelnök igyekezett jó kapcsolatot fenntartani, de az 1941 márciusának végén kirobbant jugoszláv krízis alkalmával két tűz közé került.

Habár érdektelenségre hivatkozva Nagy-Britannia és Franciaország nem vett részt az első bécsi döntés meghozatalában, azt hallgatólagosan mégis elismerte. Kárpátalja visszacsatolását is tudomásul vették, s a franciák még hangoztatták is, hogy jobb lett volna, ha a németek helyett a honvédek vonulnak be Prágába. A *Wehrmacht* nyugat-európai hadjáratát követően az angolok nem ellenezték a második bécsi döntést, azt Vichy-Franciaország elismerte, a szovjetek pedig ekkor „szövetségesnek” számítottak a románok ellenében. A német és olasz jóindulatnak azonban ára volt. A felvidéki bevonulás után, 1938. november 26-án Magyarországon megalakult a *Volksbund*; majd 1939. február 24-én hazánk csatlakozott az antikomintern paktumhoz; Kárpátalja birtokbavétele után, 1939. április 11-én kilépett a Népszövetségből; majd az erdélyi bevonulást követően, 1940. szeptember 30-án engedélyezte, hogy területén német tancsapatok vonuljanak át Romániába és messzemenő engedményeket tett a magyarországi német népcsoportot tömörítő *Volksbund* számára, végül 1940. november 20-án elsőként csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez.

Magyarország a három kisantant állam közül Jugoszláviával igyekezett jó kapcsolatokat kiépíteni, ugyanis a jugoszlávokkal szemben volt a legkevesebb magyar területi követelés és egy lehetséges magyar–csehszlovák vagy magyar–román háború során kulcsfontosságú lehetett a délszláv állam semlegessége. Csehszlovákia megszűnését követően a magyar diplomácia azon dolgozott, hogy egy szlovák–román vagy román–jugoszláv együttműködést hiúsítson meg. A tervek között szerepelt egy Róma–Bécs–Belgrád–Budapest–Varsó tengely kialakítása a német expanzió ellensúlyozására, de ez végül elképzelés szintjén maradt, ugyanis azt az *Anschluss*, az 1939. szeptemberi lengyel hadjárat és a *Duce* alárendelt viszonya megakadályozta. 1940 őszén már csak Jugoszlávián keresztül lehetett az angolokkal tartani a kapcsolatot, hiszen Magyarországot német gyűrű fogta körül, az ellenséges érületű szlovákok és a románok mindinkább kiszolgálták a németeket és magyarelleses összefogáson gondolkodtak. Magyarország így szinte teljesen elszigetelődött, azonban a Szovjetunióval 1939 őszén helyre álltak a diplomáciai kapcsolatok. Angol orientációja folytán Teleki Jugoszláviához kívánt közeledni, ezért még arra is hajlandónak mutatkozott, hogy a magyar revíziós igényeket a Muravidékre, a Muraközre, a Drávaszögre, valamint Észak-Bácskára mérsékelje. A magyar külpolitika úgy vélte, a revízió elhalasztása és a fegyveres lépésről való lemondás ellenszolgáltatásaként, a jószomszédi viszony érdekében a jugoszlávok elismerik a magyar területi igények jogosságát.

A magyar–jugoszláv közeledés a németek érdekeivel is megegyezett, hiszen fontos volt számukra, hogy a Szovjetunió ellen tervezett hadműveletek idején a hátukban lévő Balkán ne váljon puszkaporos hordóvá. E számításukat a *Duce* keresztülhúzta, amikor a *Führer* tudta nélkül 1940. október 28-án megtámadta a görögöket. Az Albániából meginduló olaszok azonban hamar elakadtak, így 1940. november 12-én Hitler parancsot adott a Görögország német lerohanását célzó Marita-terv kidolgozására. Jugoszlávia szerepe ekkor értékelődött fel a

németek szemében, s az olaszokkal együtt úgy vélték, a magyar–jugoszláv megegyezés elősegítheti a délszláv állam tengelyhatalmakhoz való közeledését.

1940. december 12-én így írták alá a magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződést,¹ amelyben Magyarország lemondott a fegyveres terület-visszaszerzésről, ám a békés revízióról nem. Teleki is úgy vélte, e szerződés megkötésével Jugoszlávia közeledni fog a tengelyhatalmak felé és nem kerül sor a *Wehrmacht* görögországi hadjáratára, amely magyarországi csapatátvonulással és brit hadüzenettel járna.

1941. március 4–5-én német meghívásra a Berghofban tartózkodott Pál jugoszláv régensherceg és Dragisko Cvetkovič miniszterelnök, akik a *Führer* kérésére – valójában ultimátumára – megígérték, hogy Románia, Szlovákia (1940. november 23–24.) és Bulgária (1941. március 1.) után Jugoszlávia is csatlakozik a háromhatalmi egyezményhez (Miután a bolgárok engedélyezték, hogy a *Wehrmacht* csapatai szövetségesként vonuljanak be területükre, az angolok megszakították velük a diplomáciai kapcsolatokat, majd két gyalogos hadosztályt és egy páncélosdandárt tettek partra Görögországban). Hitler és Joachim von Ribbentrop külügyminiszter írásba adta, hogy szavatolja Jugoszlávia területi integritását, lemondott arról, hogy a *Wehrmacht* a délszláv államon keresztül vonuljon a görögök ellen, és Görögország elfoglalása után a jugoszlávok igényt tarthattak Szaloniki kikötőjére. Március 25-én Bécsben Cvetkovič és Alexander Cincar-Markovič külügyminiszter aláírta a csatlakozási okmányt, emiatt a szerbiai városok lakossága az utcákra vonult ki tüntetni. Két nap múlva a volt jugoszláv vezérkari főnök, Dusan Simovič hadseregtábornok vezetésével angolbarát tisztek sikeres puccsot hajtottak végre – amelynek háttérében a brit titkosszolgálat állt –, Pál régensherceget környezetével együtt félreállították, és nagykorúsítva a 17 éves II. Pétert, uralkodói jogaiba helyezték. Az új király Simovič hadseregtábornokot nevezte ki miniszterelnöknek, aki megneemtámadási szerződés megkötését javasolta a németeknek. Ez keresztelte a *Führer* számításait, aki március 27-én kiadta 25. számú hadműveleti utasítását, azaz Jugoszlávia megtámadását, számolva az olaszok és a bolgárok bekapcsolódásával.

Ezen a napon a *Führer* levelet intézett a kormányzóhoz. Ebben Hitler elismerte a magyar területi követelések jogosságát (Bácska, Bánát, Fiume), cserébe azt kérte, hogy a *Wehrmacht* magyar területről is támadást indíthasson Jugoszlávia ellen, amelyhez a Magyar Királyi Honvédség is csatlakozzon, vagyis az országgyarapítások német támogatásáért cserébe benyújtotta a számlát. Horthy válaszában – amelyet a *Führer* levelét hozó Sztójay Döme magyar nagykövet vitt Berlinbe március 28-án – engedélyezte a német csapatok magyarországi felvonulását, és reményét fejezte ki, hogy a támadásba bekapcsolódik a honvédség. Március 28-án összeült a minisztertanács, amely úgy határozott, hogy a honvédség a Duna–Tisza közén kezdhet hadműveleteket, de a történelmi határokat nem léphetik át a magyar csapatok. A végleges döntést a Legfelső Honvédelmi Tanács április 1-jei üléséig elhalasztották. Ezen a miniszterelnök javaslatait szem előtt tartva határozatot fogadtak el, vagyis a honvédség akkor kezdhette meg déli hadműveleteit, ha Jugoszlávia mint önálló állam megszűnik létezni (1.), ha a térségben hatalmi vákuum alakul ki (2.), ha a délvidéki őshonos magyar nemzetrészt bármilyen veszély fenyegeti (3.).

¹ Solymossy Péter szerint az örökbarátsági szerződés elnevezés szándékos csúsztatás volt a későbbi győztesek részéről, ugyanis azt hivatalosan barátsági szerződésnek nevezték. Solymossy Péter: *Magyar revízió svéd szemmel. Svéd diplomáciai jelentések Magyarország 1938–1941 közötti revíziós politikájáról*. Buda Records, Budapest–Stockholm, 2002. 182.

A primor dálnoki Veress Lajos vezérezredes szerkesztésében kiadott *Magyarország honvédelme a második világháború előtt és alatt* című háromkötetes munka szerint: „*A helyzet feszültsége miatt a magyar kormánynak döntés hozatalára nem állott elegendő idő rendelkezésére. Hitler a támadó hadműveleteket a legrövidebb időn belül akarta megindítani. A magyar haderő viszont nem volt mozgósított állapotban és a beavatkozás mellett való döntés esetén legalább 8–10 napra volt szükség az alkalmazásra kerülő erők mozgósításához és felvonultatásához.*”²

A depresszióra hajlamos Teleki e napokban került súlyos morális válságba. Tudomására jutott, hogy a Honvéd Vezérkar főnöke, Werth Henrik gyalogsági tábornok – a miniszterelnök háta mögött – március 28. óta tárgyalásokat folytatott a *Wehrmacht* vezérkarának főszállásmesterével, Friedrich Paulus altábornaggyal, akivel március 30-án megegyezett a honvédség jugoszláv hadjáratban való alkalmazásának részletkérdéseiről.³ Erre Werth jogosítványa megvolt, hiszen 1940. március 3. óta a Honvéd Vezérkar főnöke közvetlenül a Legfelsőbb Hadúrnak tartozott felelősséggel. Szorult helyzetéből igyekezett kiutat találni, így privát vonalon értesítette a jugoszláv külügyminisztert arról, hogy ha Jugoszlávia nem tanúsít semleges magatartást Hitler görögországi támadásának idejére, akkor a *Wehrmacht* lerohanja a délszláv államot. Londonnak és Washingtonnak megüzente, amennyiben megindul a német támadás Jugoszlávia ellen, Magyarország geopolitikai helyzetéből adódóan nem maradhat ki, és fellép délvidéki magyar nemzetrésze érdekében, a harcok során Jugoszlávia menthetetlenül szétesik, miáltal érvényét veszti a magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés (Március 31-én Teleki tudtával külügyminisztere, bárdosi Bárdossy László a horvát szeparatisták tudomására hozta, hogy számíthatnak Magyarország hallgatóságos támogatására). A politikai sakk-mattot akkor kapta meg, amikor április 2-án megérkezett a britek válasza. Ebből kiderült, egyáltalán nincsenek tekintettel Magyarország szorult helyzetére: ha Magyarország engedélyezi, hogy a németek átvonuljanak területén, megszakítják a diplomáciai kapcsolatokat, ha pedig a honvédség részt vesz a jugoszlávok elleni hadműveletekben, az hadüzenetet eredményez. Teleki politikai működésének csődjét látta, hiszen az 1939 szeptemberében meghirdetett fegyveres semlegesség feladása a békés revízió eredményeinek annullálását eredményezhette. Úgy érezte, helyzete kilátástalanná vált, és másnap – napjainkig sem kellően tisztázott módon – tragikus körülmények között elhunyt.

Halála előtt egy hónappal a következőben határozta meg országa külpolitikáját memorandumában: „*A magyar kormánynak fő feladata ebben az európai háborúban az, hogy Magyarország katonai, anyagi és népi erejét a háború végéig konzerválja. Mindenáron távol kell maradnia a konfliktusban való részvételtől. A háború kimenetele kétséges. De minden eshetőségben Magyarországnak fontosabb, hogy megtépzatlanul álljon ott az európai konfliktus befejeződésének periódusában. Nagyon könnyen megtörténhetik, különösen Németország esetleges vereségének esetén, vagy még Németország nem is egészen teljes veresége esetén is, hogy a háború végén, akár egész Európában, akár Európának ebben a keleti részében kaotikus állapotok állnak be, amelyek a legnagyobb veszéllyel azokra az államokra fognak járni, amelyek védtelenek, amelyek anyagi eszközeiket és hadseregüket a konfliktus*

² Veress Lajos, dálnoki, vezérezredes (szerk.): *Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt*. I–III. Danubia–Druckerei GmbH, München, 1972–1974. I. 113–114.

³ E tárgyalások során a Honvéd Vezérkar vállalta, hogy repülőtereket bocsát a *Luftwaffe* rendelkezésére, biztosítja a német XLI. és XLVI. hadtest zavartalan vasúti és közúti felvonulását a Dunántúlon és Románia felé. Magyar részről lezárják a magyar–jugoszláv határt, a légvédelmi körzetek fokozott légtérfigyelést vezetnek be, „M” (vagyis mozgósítási) parancsot kapnak az érintett honvéd seregtestek alakulatai, ezután a honvédség támadást indít a Duna–Tisza közén, hogy fedezze a Belgrád felé előrenyomuló német erők hátát.

befejeződése előtt feláldozták. [...] a magyar politika vezetőinek első, majdnem egyetlen feladata az, hogy Magyarországot épen és erőben megtartsák a háború végéig. Kockáztatni az országot, fiatalságunkat, hadierőnket csak önmagunkért szabad és senki másért...”⁴

Április 3-án a kormányzó újabb levelet írt a Führernek, amelyben tudatta, hogy a honvédség előkészületei megtörténtek, és arra kérte, hogy a „Német Főparancsnokság határozza meg a csapatainkra vonatkozó feladatokat lehetőleg oly módon, hogy azok mindenkor összeegyeztethetők legyenek lelkiismeretünkkel.”⁵ Ekkor vette kezdetét a német alakulatok felvonulása a Délnyugat-Dunántúlon (április 6-án pedig a magyarországi német összekötő törzs megkezdte munkáját), valamint a Bulgáriába vezényelt csapatok vasúti átszállítása Magyarország területén.

Mivel a Honvéd Vezérkar főnöke csak április 3-án kapott engedélyt a részleges mozgósításra, azt április 4-én és 5-én rendelték el a honvédségnél. Így rohamléptekben indult meg a pécsi IV.⁶ és a szegedi V. hadtest,⁷ a budapesti gyorshadtest,⁸ a budapesti folyami dandár,⁹ valamint a déli határrész határvadász és légvédelmi alakulatai, a budapesti I.¹⁰ és a miskolci VII. hadtest, továbbá a Fővezérség-közvetlen csapattestek és a Gorondy-Novák Elemér altábornagy vezette magyar királyi 3. honvéd hadsereg-parancsnokság (Pécs, majd Kiskunhalas) hadiállománya feltöltése. A vezérkar szerint a mozgósítást több tényező hátráltatta: a közvélemény nem volt felkészülve a váratlan jugoszláv fordulatra, a posta jelentős késéssel kézbesítette a behívókat, ráadásul ekkor lépett életbe a vasúti nyári menetrend. Gondot jelentettek a tavaszi mezőgazdasági munkák, a bevonulás alóli felmentési kérelmek sokasága, a lovak, országos járművek és gépjárművek nehézkes bevonultatása és azok állapota is akadályozó tényező volt. A hadiállománya feltöltött csapattestek számára túlszervezett felvonulási tervet készítettek, amit a vezérkar kapkodásai tovább bonyolítottak. Ebből adódóan nem lehetett tartani a mozgósítási ütemet, s a támadás megkezdésekor a magyar 3. hadsereg parancsnoksága az alárendeltségébe tartozó erők mindössze 70 százalékára számíthatott.

A német hadigépezet április 6-án 6 óra 45 perckor lendült támadásba – ugyanezen a napon kötötték meg a jugoszláv–szovjet barátsági és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt, de már ez sem segített a halálra ítélt délszláv államalakulaton. A kibővített Marita-terv értelmében a *Wehrmacht* több irányból tört be Jugoszlávia területére, és ehhez az olaszok is csatlakoztak, de magyar területről ekkor még nem indult meg a német 2. hadsereg két gépesített hadteste. Aznap 18 órakor volt először légi riadó Budapesten, másnap a jugoszláv légierő magyar városokat bombázott (Körmend, Zalaegerszeg, Pécs, Siklós, Kelebia, Szeged), vasúti szerelvények ellen hajtott végre alacsony támadásokat. Nem értek el jelentős eredményeket, de a támadások következtében egy gyermek meghalt, és többen súlyosan megsebesültek. A *granicsárok* (határőrök) több helyen magyar területre törtek be, tűzharcot kezdeményeztek, de azokat minden esetben visszaverték a határvadászok. A provokálatlan támadásokat magyar válaszlépés nem követte, azonban a déli határzár mellett a folyamördandár folyamzárezrede

⁴ Közli: Gosztonyi Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992. 23.

⁵ Közli: Gulyás László: *A Délvidék visszatérése 1940–1941. A Horthy-korszak külpolitikája 6. (A revíziós sikerek 3.)* Attraktor, Máriabesnyő, 2019. (a továbbiakban: Gulyás 2019) 158.

⁶ Budapesti 2., kaposvári 10., szekszárdi 12. gyalogdandár, bajai 16. határvadász-zászlóalj.

⁷ Szegedi 14., miskolci 19. gyalog-, kecskeméti 2. lovasdandár.

⁸ Budapesti 1., munkácsi 2. gépkocsizó-, nyíregyházi 1. lovasdandár.

⁹ Nagykanizsai 9., pécsi 11. gyalog-, budapesti 1. folyamőr-, budapesti 1. repülődandár; hajmáskéri 101. tüzér-, budapesti 101. légvédelmi tüzérsztyály.

¹⁰ Budapesti 1., kecskeméti 13., kiskunhalasi 15. gyalogdandár.

telepített aknazárat a Dunán és a Tiszán. A britek beváltották ígéretüket, megszakították a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal, hadüzenetre azonban ekkor még nem került sor.

Április 10-én Zágrábban kikiáltották a Független Horvát Államot, Jugoszlávia mint állam megszűnt létezni, így a Legfelső Honvédelmi Tanács által felvázolt három kritérium közül az egyik teljesült, a magyar 3. hadsereg bevetése előtt minden akadály elhárult. Aznap este a minisztertanács ülést tartott, proklamációt fogadva el, mely szerint: „*A független és önálló horvát állam megalakulásával Jugoszlávia megszűnt létezni és alkotóelemeire bomlott. Ezzel egyidejűleg parancsoló kötelességünké vált, hogy a Magyarországtól 1918-ban elszakított területet és az azon nagy tömegben élő magyarság sorsának és helyzetének biztosítását újból a kezünkbe vegyük. Olyan szent nemzeti kötelesség ez, amelyet haladéktalanul teljesítenünk kell.*”¹¹

Magyar részről április 13-án tervezték a támadás megindítását, de a *Wehrmacht* látványos és gyors sikerei arra ösztönözték hadvezetésünket, hogy április 11-ére hozzák előre a támadás időpontját, ugyanis attól tartottak, amennyiben a honvédség késlekedve csatlakozik a folyó hadműveletekhez, a Délvidék visszaszerzése meghiúsulhat. A honvédség alakulatai így április 11-én, nagypéntek délután 13 óra 30 perckor kezdték meg a határátlépést, amely előtt kihirdették a kormányzó hadparancsát: „*Honvédek! A kötelesség ismét arra szólít bennünket, hogy elszakított magyar véreink segítségére siessünk. Mindig bevált katonai erényeitekre és fegyelmetekre építve bízom benne, hogy ezt az új feladatot is tökéletesen fogjátok megoldani. A magyarok Istene és a nemzet minden gondolata most is veletek van. Előre az 1000 éves déli határookra.*”¹²

A támadás balszárnyát az V., centrumát az I., jobbszárnyát a IV. hadtest alkotta. A magyar felderítés adatai szerint a bomlófélben lévő jugoszláv 1. hadsereg (5 gyalog- és 1 lovashadosztály, 6 erőd-zászlóalj) ellenállásával lehetett számolni. Először a magyar–délszláv határ mentén húzódó, mélységben tagolt betonerődök sorából álló kiserőd-rendszert, az ún. *karaola*-erődítések vonalát kellett menetből leküzdeni.¹³ Mivel azt a jugoszlávok szinte teljesen kiürítették, a magyar 3. hadsereg zöme behatolhatott a Bácskába, a jobbszárny szélén álló pécsi 11. gyalogdandár pedig a Baranya-háromszögbe.

A három napig tartó villámháború során a honvédek április 12-én az alábbi településeket foglalták vissza: Petárda, Pélmonostor, Dárda, Kisköszeg, Bezdán, Zombor, Csonoplya, Kerény, Pacsér, Bácskossuthfalva, Topolya, Csantavér, Szabadka, Magyararkanizsa; április 13-án: Apatin, Ószivác, Cservenka, Kula, Óverbász, Szenttamás, Óbecse, Zenta; április 14-én: Újvidék, Temerin, Titel, így a Bácska ismét magyar kézbe került.

¹¹ Közli: Gulyás 2019, 163.

¹² Közli: Babucs Zoltán: „*Vártunk, jöttetek!*” *A délvidéki országgyarapítás képes emlékalbuma*. Heraldika Kiadó, Budapest, 2021. (a továbbiakban: Babucs 2021) 22.

¹³ 1935-től a jugoszláv–magyar határ mentén a délszlávok hat erődítési szektort jelöltek ki, de csak az *Anschluss*t követően készültek el az első tábori erődítések, majd 1939-ben fogtak neki az állandó erődvonalak megépítésének, amelyhez francia hadmérnöki segítséget is kaptak. Az első vonal a határon húzódott, és megerősített határőr állásokból, az ún. *karaolákból* vagy *karaulákból* állt, több helyen útzárral. A Duna–Tisza közén építették ki a főerődövet, amely két vonalból állt: az első Bezdán–Gádor–Őrszállás–Bajmok–Szabadlak–Palicsfürdő–Horgos, a második a Pacsér–Csantavér–Zenta vonalon készült el. Mindkét vonal vasbetonból épült, jól álcázott erőd sor volt harcoksiárkokkal és süllyesztett drótkadályokkal védve. Az első vonalban vasbetonból készült kis-, a második vonalban közép- és nagyerődök sora épült ki, amelyeket óvóhelyek, futóárkok, útkadályok egészítettek ki. Az erődövek mélysége 600–700 méter, olykor 2–3 km között volt. Az utolsó erődítési vonal a Ferenc-csatorna mentén épült ki, az északi hídfőket harcoksiakadályokkal megerősített kiserődök védték, de a déli parton is emeltek erőd sort.

Ekkor került sor a pápai 1. ejtőernyős-zászlóalj első éles bevetésére, amelyet április 12-i tragédiájuk beárnyékol. A zászlóalj 1. százada kapta azt a feladatot, hogy a földet érést követően a főerők beérkezéséig tartsa a Ferenc-esatorna Újverbász és Szenttamás közötti közúti és vasúti hidjait, valamint az összeköttetést Újvidék felé. 17 órakor a Veszprém melletti jutasi repülőtérrel indult el 4 db *Savoia–Marchetti SM–75* szállítógép, de a vezérgép felszállás közben lezuhant és felrobbant. A balesetben 4 repülő és 16 ejtőernyős halt meg, köztük a zászlóalj parancsnoka, a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjével kitüntetett vitéz Bertalan Árpád őrnagy. A bevetést nem fújták le, hanem módosított céllal hajtották végre az ejtőernyősök, akik a célterületől 30 km-rel távolabb, Csantavértől délre, a 2. lovasdandár mögött – amelynek Bajmok, Pacsér–Bácskossuthfalva térségéből kellett elérnie a Bajsa–Topolya–Csantavér vonalat – értek földet. Összeköttetésbe léptek a 2. gépkocsizó dandárral, részesei voltak Szenttamás és az ottani híd elfoglalásának, az Újvidék északi részén folyó utcai harcoknak, amelyek során nem tudták megakadályozni az újvidéki két Duna-híd felrobbantását.

Április 16-án a 9. gyalogdandár puskalövés nélkül vonult be a Muraközbe és a Muravidékre, ahol Muraszombat, Csáktornya és Alsólendva lakossága „örömkönnnyek közt fogadta katonáinkat”. Az új horvát állam is igényt formált e területre, amely – köszönhetően Mindszenty József zalaegerszegi plébánosnak – magyar fennhatóság alatt maradt.

A gyorsadtest a német 1. páncéloscsoport kötelékében április 19-ig a Száván túli Valjevóig tört előre, ezáltal a délvidéki hadművelet magyar részvétele ezzel gyakorlatilag befejeződött, és a mozgósított alakulatok nagy részét április végén szállították vissza helyőrségeikbe. A IV. hadtest Zombor–Bácstopolya, az I. hadtest Szabadka, a 11. gyalogdandár Eszék, az V. hadtest alakulatai Szenttamás–Újverbász–Palánka, valamint Titel térségében partizánelhárító, biztosító és helyreállító feladatokat látott el 1941 szeptemberéig.

A délvidéki bevonulás szó szerint puskaporos volt és össze sem lehetett hasonlítani a felvidéki vagy az erdélyi országgyarapítás eseményeivel. A bevonuló honvédek csupán a magyarlakta településeken fogadták örömmel, a svábok hűvös távolságtartással, a szerbek pedig többnyire – mint például Szabadkán, Pacséron és Zomborban – ellenségesen, az ún. csetnik-harcmodort alkalmazva. A Délvidék visszaszerzése véráldozatot követelt, a honvédség vesztesége 719 fő volt. Elesett öt tiszt és 60 honvéd, megsebesült 16 tiszt és 648 honvéd.¹⁴ A hadműveletek során mintegy 15 ezer jugoszláv hadifoglyot ejtettek, hadizsákmányuk tetemes mennyiségű lőfegyver és 100 löveg volt. A Magyar Királyság területe 11.417 km²-rel és 1.02.5508 lakossal gyarapodott, közülük 36,6 százalék volt magyar, 19 százalék német és 16 százalék szerb.

A külpolitikai helyzet sem volt békés, így a magyar politikai vezetés hiába fogalmazta meg április 10-i proklamációját, azt a britek nem fogadták el, mint ahogy az amerikaiak sem. Április 16-án az Egyesült Államok a jugoszlávok elleni hadjáratban a magyarokat hadviselő félnek tekintette, de Magyarországgal ekkor még nem szakította meg a diplomáciai kapcsolatot. Moszkva rosszallását fejezte ki, hiszen amikor április 12-én csejtei Kristóffy József magyar követ tájékoztatta Andrej Januarjevics Visinszkij külügyi népbiztoshelyettest, az kijelentette, hogy a Szovjetunió „*Magyarország eljárását nem helyeselheti. A szovjet kormányra különösen az a tény tesz rossz benyomást, hogy Magyarország háborút kezdett Jugoszláviával négy*

¹⁴ 1941 decemberében a német fél kérésére a Honvéd Vezérkar elküldte a délvidéki hadművelet magyar veszteségi jelentését, de abban a hősi halottak száma hét tiszt, 219 altiszt és legénységi állományú honvéd volt. Ez abból adódhatott, hogy a súlyos sebesültek egy része a gondos kórházi ápolás ellenére meghalt.

*hónappal a barátsági szerződés megkötése után.*¹⁵ Erre Kristóffy megjegyezte, hogy 1939-ben a Szovjetunió hasonló indokokra hivatkozva vonult be Lengyelországba. A párhuzam ellen Visinszkij tiltakozott és kijelentette, hogy 1939-ben a lengyel kormány nem létezett, amikor a Vörös Hadsereg bevonult Kelet-Lengyelországba, míg a jugoszláv kormány nem szűnt meg, hanem Krétára menekült. A Szovjetunió hazarendelte budapesti követét, holott 1941. március 24-én maga tett történelmi gesztust a Magyar Királyság felé, amikor – Rákosi Mátyásért és Vas Zoltánért cserébe – a cári csapatok által 1849-ben zsákmányolt 56 db honvédszázalót visszaszolgáltatót.

A Délvidéken megkezdődött a jugoszláv hadsereg által módszeresen felrobbantott hidak, megrongált köz- és vasutak helyreállítása, a katonai közigazgatást a polgári váltotta fel, augusztus 15-én a Bácskában és a Baranya-háromszögben, míg szeptember 21-én a Muravidéken és a Muraközben.

Az országgyarapítás tényét 1941. december 31-én cikkelyezte be az országgyűlés az 1941:XX. törvénycikk (*A visszafoglalt délvidéki területeknek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről*) révén. Ennek első paragrafusa szerint: „*A magyar nemzet testvéri szeretettel öleli magához és veszi újból oltalmába a közel huszonhárom évi megpróbáltatás alatt a haza iránti hűségben megerősödött délvidéki fiait és hálás elismerését fejezi ki a magyar királyi honvédségnek önfeláldozó, lelkes kötelességteljesítéséért. A törvényhozás jóváhagyóan tudomásul veszi azokat az intézkedéseket, amelyeket a m. kir. kormány a visszafoglalt délvidéki területek birtokbavétele végett tett. A birtokba vett területeket a törvényhozás a magyar állam területéhez visszacsatolja.*”¹⁶

Az országgyarapítás utolsó fejezetét képezte a Délvidék visszacsatolása. A magyar 3. hadsereg 1941. április 11-én indított támadásának köszönhetően visszatért az anyaország kebelébe a Bácska, a Muravidék, a Muraköz és a Baranya-háromszög, miáltal területe 172.149 km²-re, lakossága 14.669.128 főre növekedett.

Mindezért súlyos árat fizettünk, országunk feladta az 1939 szeptembere óta alkalmazott fegyveres semlegesség elvét, és végképp elkötelezte magát a tengelyhatalmak oldalán, majd bő két hónappal később a Szovjetunió és szövetségesei elleni hadviselő felek sorába lépett a második világháborúban.¹⁷

Babucs Zoltán hadtörténész (Magyarságkutató Intézet, Történelmi Kutatóközpont),
a Szilvásvárad Állami Ménesgazdaság címzetes méneskari tanácsosa

¹⁵ Közli: Babucs 2021, 35–36.

¹⁶ Közli Babucs 2021, 394.

¹⁷ Jelen írás Babucs Zoltán: A Délvidék visszatérése 1941. In: Babucs Zoltán – Vizi László Tamás (szerk.): *Trianon utóélete – Az első sikerektől a százéves évfordulóig*. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 2021. 187–216. tanulmányának átdolgozott változata.